

Halló, itt a Gyermekrádió!

Az önálló Gyermek- és Ifjúsági Osztály létrejötte és első szárnypróbálgatásai 1945 és 1953 között

Második rész

Az első részben beszámoltam az 1950. január 1-jén alakult Ifjúsági- és Gyermekosztály létrejöttének igényéről és okairól, a működését meghatározó alapelvekről és a külföldi, elsősorban szovjet Gyermekrádióról, amely viszonyítási alapot, mintát nyújtott a magyar kezdeményezéshez.¹ Ígéretemhez híven ebben a második nagy fejezetben a hétköznapiakba tekintünk be. Megismerjük, mekkora és milyen feladatot jelentett az Ifjúsági Egység létrejötte és ennek népszerűsítése, milyen pedagógiai paradigmát kellett követniük a műsorkészítőknek – mert mint mindent, 1948 után ezt is a legfelsőbb politikai vezetés határozta meg –, hogy indult be a levelezés, a tudósítói hálózat, azaz miként zajlott a tömegkapcsolatok szervezése.

Feladatok előtt. Az egyáltalán nem unalmas hétköznapiok a Gyermekrádiónál

Az Ifjúsági Egység a Gyermekrádióban – az első nagy propagandafeladat

1948 tavaszán a MINSZ létrejöttével felszámolódtak az addigi más párthoz kötődő ifjúsági szervezetek. Az 1945-ben megalakult, az egész ifjúságot tömöríteni szándékozó kommunista szemléletű MADISZ (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség) berkein belül ugyanis hamar felütötte fejét a „reakció”, amelynek tagjai később létrehozták az olyan, más pártok védernyője alá vont szervezeteket, mint a Független Ifjúsági Szövetsége, a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom és a Népi Ifjúsági Szövetség – a Független Kiszgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt, illetve a Nemzeti Parasztpárt ifjúsági szervezeteit (Papp, 2001). Ez aztán több más kommunista ifjúsági szervezet létrejöttét is generálta, mintegy válaszként. Ezek közé tartozott a Szakszervezeti Ifjúságunk és Tanoncmozgalom (SZIT). De mellette működött a szintén még 1945-ben alakult Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége (MEFESZ), vagy a MADISZ-szal rivalizáló, a szerencsétlen sorsú Rajk László belügyminiszteri támogatását élvező, és letartóztatását (1949. május 30.) alig másfél hónappal túlélő (július 10.) Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (NEKOSZ), valamint az úttörőmozgalom is (*Marxista...*, é. n.). A teljesség kedvéért szintén meg kell említenünk az 1948-ban, hat nappal a MINSZ előtt megalakuló Egységes Paraszti Ifjúság Országos Szövetséget (EPOSZ-t). A szerteágazó számos szervezet koordinációjának feladatát az 1946 márciusában megalakult Magyar Ifjúság Országos Tanácsa (MIOT) kapta.

Mindennek a burjánzó szervezet-szervezésnek legvégül a DISZ alakuló kongresszusa (későbbi nevén KISZ III. Kongresszusa) vetett véget 1950. június 16–18. között. Alapfeladata az ifjúság egységesítése volt, egy olyan központi szervezet létrehozása, amely

mozgósítási feladatokat tud hatékonyan végrehajtani. (Mondják, a történelem ismétli önmagát. Nos, a hatalom megszilárdítással egy időben alakuló, minden más ifjúsági szervezetet kiszorító DISZ az 1956-os események során háttérbe szorult, sőt fel is bomlott, így például a MEFESZ is (*Jancsák*, 2012), valamint az EPOSZ is újra hallatta hangját – ha csak rövid ideig is. Emiatt 1957-ben újraalakul a DISZ, most már KISZ néven, szinte megegyező céllal.)

Ennek az eseménynek előkészítése, és propagálása volt a Gyermekrádió első nagy feladata. A témához köthető, legkorábban keltezett fellelhető irattári dokumentum szerint három súlyponti feladatot kapott a Rádió: „[...] különösen kihangsúlyozzuk az ifjúság előtt álló lehetőségek ismertetését, tehát azt, hogy mit nyújt a Párt vezetése alatt álló dolgozó ifjúság szövetsége a fiatalok számára [...] a Rádió hozzájáruljon a vidám, jókedvű hangulat kialakításához, amely a kongresszusi előkészületek velejárója kell, hogy legyen”, illetve „fejleszteni akarjuk fiatalságunk irodalmi és zenei ízlését, segítséget nyújtunk fiatalok kulturális neveléséhez”.² Ebből a három pontból a hónap végére, az április 20-i kollégiumi ülés után csak az első kettő marad meg célnak, az utóbbi fontossága jelentősen csökkent.³ A jókedv generálására tett erőfeszítések hatékonysága szintén kérdőjeles az erre vonatkozó dokumentumok hiányában. Ez utóbbi, a kollégium útmutatását megfogadó irat szövegezése egyébként minden másban szinte megegyezik az előbbitel. A különbség, hogy ez már konkrét műsortervet is tartalmaz, míg az első csak utalásokat. A kollégiumi jegyzőkönyv szerint az értekezleten merül fel annak az összehasonlításnak szükségessége is, amely során a kelet és nyugat fiataljainak életét, valamint a magyar fiatalok múltbeli és jelenlegi helyzetét állítanák szembe egymással. (Ez az állandó „bizonyítjuk a bizonyítványt” műsorszerkesztési ötlet végül igen elterjedté válik, ahogy azzal az alábbiakban is többször majd találkozunk.) Az *Ifjúság hangja* – álláspontjuk szerint – szintén a kampány során kellett végre megtalálja saját hangját. A Kollégium kritikával illette, hogy a műsor szereplőinek hangja hiteltelenül öreg, ezért az alig húsz éves Petrik József hangját is lecserélték.

A paranoia ezen az értekezleten is megmutatkozik: Szirmai István, az akkori rádióelnök felhívja a figyelmet, „[...] az ellenség nem fogja tétlenül nézni az ifjúsági egység megalakulását. Az ellenség egyik fegyvere: a munkásifjúság vezető szerepe elleni lázítás falun. Természetesen műsorainkban erre is figyelemmel kell lenni.” Alapja az a Révai József által 1948 szeptemberében az MDP országos értekezletén tett kirohanás, amelyben üldözendő és ellenséges ideológiaként jellemezte a „népi ideológiát”, azaz a „paraszti műveltség mint a magyar műveltség összegzése” felfogást. (Atyja ennek a radikális egyszerűsítésnek az 1948-as évi Egyetemes Nevelésügyi Kongresszuson felhasználó Ortutay Gyula volt.) Az új elv esszenciája végül az 1949-ben megtartott Bóka László-előadás lett, ahol *Népiesség és népnevelés* cím alatt ostromozta Karácsony Sándor, Illyés Gyula, Németh László nevelési nézeteit (*Golnhofer*, 2004, 84. o.). Az új paraszti „műveltségértelmezés” terjesztésére szánt propaganda (-és átnevelő) műsor az a negyed óra volt, amely csütörtökönként került műsorba az Ifjúsági Osztály műhelyéből, *Ifjú Micsurinisták Negyedórája* címmel. Az Aktuális Osztály a falusi adásaiban foglalkozott a kérdéssel, az Irodalmi Osztály a „felvillanyozó” című *Traktoroslány* lengyel rádió-operettel debütált május 14-én.

A kongresszust előkészítő műsorok jellegüknél és célközönségük szerint könnyen elkülöníthetőek voltak. A már említett parasztfifjúságon túl a munkásifjúság, a diákság és a felnőtt hallgatóság került a fókuszba.

A munkásifjúság továbbra is több műsorhoz jutott: az *Ifjú Sztahanovisták Köre* műsorai keddenként az Ifjúsági Osztály égisze alatt futottak, *Munkásifjúság az ifjúsági szövetség gerince* címmel az Oktatási Osztály, a *Termelés Híradó* témára vonatkozó rovatait az Aktuális Osztály, Vajda István *Ifjúság* című rádiójátékát és még egy rádió-operettet az Irodalmi Osztály szerkesztette.

Az általános célú, a felnőtt közönségnek is szóló propagandaműsorok mindegyikét az az alapelv hatotta át, amelynek célja a Párt és Rákosi ifjúságot támogató szándékának elhíttetése és népszerűsítése volt. Mint már említettem, a Kollégium e célú értekezletén felmerült a szembeállítás igénye. Erre készült az Ifjúsági Osztály által készített *Barangolás a nagyvilágban* – a Szovjetunió és a népi demokráciák fiataljainak életéről szóló adás, valamint a *Barangolás a múltba – hogyan éltek az ifjúmunkások 1934-ben*. (Az Ifjúsági Osztály egyébként a hét öt napján adott a témához kapcsolt műsort.) Az Oktatási Osztály ehhez járult hozzá a fent említett egyik műsorán túl még négygel, amely egy Pártfőiskolai kurzussal is felért: májusban a *Mit nyújt a Párt vezetése alatt álló ifjúsági szövetség a fiataloknak?* és a *Mit jelent a Párt vezetőszerpe?*, illetve júniusban *A Párt harca az ifjúságért és Az egységes ifjúsági szövetség előtt álló feladatok* címmel. Ezen kívül a rádiószeminariumok és a Szovjetunióról szóló adások anyagai közé fűzték még be a témát. Az Aktuális Osztály az olyan, már futó műsorokban szorított helyet, mint a híradók, *Hangos Újság*, sportadások. Legvégül mindenkihez péntekenként a 10 perces *MINSZ levezládája* című sajtószemle szólt küldöttválasztó közgyűlésekről, kultúrversenyekről. A diákság a tanulmányi és fegyelmi versenyhez kapott útmutatásokat a szerdai *Diákfélórában*.

Az Irodalmi Osztály hetente szintén négy-öt ifjúsági vonatkozású műsort készített. A már említett rádió-operettekén kívül került adásba a *Legszebb versek a Komszomolról*, a *Pista Lenin-képe* (elbeszélés), vagy szindarab-közvetítés, mint Szimonov *Legény a talpánja*.

A Zenei Osztály is komolyan kivette a részét a propagandából. Nem is tehetett mást, hiszen a műsoridő közel 60 százalékban zenei műsor volt. Szó szerint a hallgatók áthangolásával szaporították műsoraikat. A júniusi kongresszusra exponenciálisan növekvő számú adást készítettek: május 1-ig heti egyet, májusban heti kettőt, majd júniustól heti négyet. A MINSZ kultúrversenyének győztes kórusait vonultatták fel a *Dalol a Szabad Ifjúság*, *Ifjúság a békéért*, *Ifjúsági kórusok* és a *Hangképek a Világifjúsági Találkozóról* című műsorokban. Az *Ifjú művészek hangversenye* szolgált lehetőséggel többek között a kongresszus alkalmából írt új zenei kompozíciók bemutatására. Így került mikrofon elé Ligeti Györgynek a VIT alkalmából írt műve, a *Kantáta az ifjúság ünnepére*, vagy más néven *Ifjúsági Kantáta*. A *Szív küldi szívnek* és az *Egy falu – egy nóta* című műsorokban ifjúsági indulókat lehetett küldeni éltanulóknak, élmunkásoknak és utóbbi műsorban nem utolsósorban a megszüntetés előtt álló EPOSZ tagjainak is, bár ebben az esetben a dokumentum hangsúlyozza: „elsősorban a szocialista szektorba”. A könnyebb zenei műfajok esetében az első részben már említett dzsessz-ellenesség itt is hangot kap: a zenei oktatás keretein belül kifejtésre kerül *Milyen a jó magyar nóta?*, és kimutatják az összefüggést *A jazz és az amerikai imperialista propaganda* című adásban.

Mint látjuk, az egységesítő kongresszus alaposan megmozgatta a Rádió szinte valamennyi műsorosztályát. A szakmai irányítással az Ifjúsági Osztályt bízta meg a Kollégium, és ehhez a megfelelő pedagógiai paradigmákat is készen kapták a kollégák.

A Gyermekrádió pedagógiai paradigmája 1950-ben és 1952-ben, valamint a Továbbtanulási Mozgalom

Az 1948. október 15-i 11150/1948.-as számú Kormányrendelet létrehozta az ONI-t, az Országos Neveléstudományi Intézetet. Ezzel az 1945 tavaszán megalakult Országos Közoktatási Tanács (amelynek vezetője Szent-Györgyi Albert, ügyvezető alelnöke Sík Sándor, ügyvezető igazgatója Kiss Árpád volt) megszűnt létezni. Az ONI vezetésével az MKP – MDP legfőbb nevelésügyi szakembereként Mérei Ferencet bízzák meg. 1949. májusi munkatervében az ONI a nevelésügyi ideológiai fordulatváltását készíti elő, a

köznevelést a tervezdálkodásba integrálja. *Értesítő* című lapja ez év végétől már csak szovjet publikációkat közöl. A gyermekközpontú pedagógia helyébe a tárgyközpontú didaktika lép, Mérei erőfeszítései ellenére a magyar neveléstudósok munkássága kiszorul a szovjet paradigma javára. (Az ONI-t 1950-ben végül felszámolják, miután az államapparátus ideológiailag teljesen maga alá gyúri [Golnhofér, 2004].)

A műsorok készítésénél figyelembe veendő szakmai kritériumokat⁴ a Rádióon belül ezek után nem meglepően kizárólag két szovjet szerző, M. I. Kalinin⁵ és Krupszkaja művei alapján állították össze. A munkatársak számára kötelező olvasmánná tett pedagógiai szakirodalom: Kalinintól *A kommunista nevelésről*⁶, illetve *A kitüntetett városi és falusi tanítók előtt tartott beszéd*, Krupszkajától a *Népművelés és demokrácia*, Marx a felnővő nemzedék kommunista neveléséről, *Gyermekek és serdülők kommunista nevelése*, *A pionír mozgalom, mint nevelésügyi probléma*, *A pionír szervezet legfontosabb feladata a tudásért vívott harc*, *A művészi nevelés feladatairól*, illetve a *Hogyan tanítunk irodalmat*.

A felsorolt művekkel egészen jól lefedték a munkára és kommunistává nevelő sztálini ideológia területét. Viszont Krupszkaja írásainak csak azon részéből merít, mikorra már szembe fordult az általa korábban támogatott polgári reformpedagógiai irányzatokkal. Hiszen 1925-ben még Lunacsarszkijjal közösen támogatta többek között a John Dewey pragmatista-instrumentalista- és a Montessori pedagógiát továbbfejlesztő iskolamodellt, a Dalton-tervet (idézi: Pukánszky és Németh, é. n.). A harmincas évekre viszont már Makarenko is teljesen mellőzötté vált. A pedológia, a gyermektanulmány elvesztette támogatottságát, így a sztálini hideghaborús eszmék szerint Blonszkij sem „hiteles” többé. A szovjetizálódás kiindulópontja a 1947-es és 1948-as Kominform konferenciák voltak, ahol megfogalmazták, milyen közellenségek ellen kell a kommunista blokk létrehozásával a proletárdiktatúrát fordítani (Gräfe, 1997). Andrej Alekszandrovics Zsdanov (1949, 79. o.), a Kominform összehívója és blokk létrehozója erősen kritizálta a Dalton-tervet, ahol „a tanulók lettek vezetővé és a nevelőt vezették”. Így már csak az előbb felsorolt művekben deklarált nevelélmélet volt az egyedül elfogadható. Úgy definiálja a dokumentum ezeket, mint az osztály munkáját irányító paradigma. Kéthetente az osztály munkatársai referátum formájában egymás előtt tartottak előadásokat az éppen feldolgozott anyagokról, kiegészítésekkel az osztály gyakorlati munkájára vonatkozóan.

A műsorkészítők és rádiós munkatársak ösztöntől örülhettek, hogy 1950-ben egyáltalán még nevelélméleti szempontok alapján haladhattak. Ugyanis a két évvel későbbi, az 1952/53-as tanévre vonatkozó munkatervben ilyenekről már szó sincs.⁷ A tanév feladatait a Párt Központi Vezetőségének júniusi határozatai jelölték ki, ezen belül is Farkas Mihálynak – a teljhatalmú „négyesfogat” egyik tagjának – a kijelentése. A dokumentum tőle idézi, hogy a Rádió „azon kell, hogy dolgozzék, hogy olyan új magyar nemzedék formálódjék és nőljön, amely szilárdan bízik népe ügyének igazában, amely az új világ építésének útján felmerülő nehézségeket könnyedén le tudja küzdeni, amely tisztában van történelmi küldetésével és kész nagy pártunkat tűzön-vízen át követni”. Ezt a kijelentést a SZKP XIX. Kongresszusán Mihail Andrejevics Szuszlovtól⁸ elhangzott eszme-futtatásával húzza alá, de mint kiderül, igencsak közvetetten: „A kommunista nevelés célja, hogy az országunk [a Szovjetunió] minden dolgozóját – elsősorban ifjúságát – igazán művelté és képzetté, életvidámmá és állhatatossá tegye. [...] ne féljenek a nehézségektől és akadályoktól, hogy kialakuljon bennük a munkához és a társadalmi tulajdonhoz való szocialista viszony, a lánglelkű szovjet hazafiság és a proletár internacionalizmus szelleme, a kommunizmus nagy ügye iránti határtalan odaadás szelleme.” Míg a magyar felfogás konkrétan a hatalmi elit legitimitását akarja igazoltatni és bebiztosítani a nevelés által, addig a szovjet megfogalmazás sokkal általánosabb, és a kommunizmust mint ideológiát teszi legelőre. Mintha a magyar elvtársak szovjetebbek akartak volna lenni a szovjeteknél.

A munkaterv a zengzetes elhírdetést követően „korszerű” problémákkal folytatja: az emelkedő tanulói létszám mellett a bukott és lemorzsolódó diákok stagnáló számával, az iskolai fegyellemmel, valamint oktatási problémákkal a matematika, magyar, történelem, biológia és orosz nyelv terén. Igen, az iskolai fegyellemmel és a jótanulási mozgalommal, a szorgalommal, vagyis kizárólag a „klasszikus iskolafunkciókkal”. Ez a pedagógiai konzervativizmus él ma már úgy az emlékezetünkben – hála az Országos Pedagógiai Intézet jubileumi ülészakán tartott Szebenyi Péter előadásában megfogalmazott tömör definíciónak –, mint „vörösre festett herbartizmus” (idézi: *Trencsényi*, 2014). A már említett munkaterv agitációs feladatokkal is kiegészül, amelyek a kötelező szovjet-imádatban és nyugatgyűlöletben – és persze a „Tito-banda” ostromzásában –, ki is merülnek. (Igaz, a békeharc is helyet kap, de gyűlölettel a békéért harcolni, ugye, meglehetősen ellentmondásos.) A tanterem falai között megbúvó renegát hozzáállás felszámolására szintén kitér: az eredményes tanulás akadályozó „vagányszellem” mögé a klérus-mumust helyezi, „a klerikális reakciót, mint a tanulás legfőbb ellenségét”. Az előbb már utaltam Trencsényi Lászlónak a korszak úttörőmozgalmával és annak átalakulásával kapcsolatos egyik tanulmányára, most ebből idézek: „Publicisztikai írásokban rendre visszatér napjainkban is az az álláspont, mely szerint az iskolai teljesítmény két alapvető feltételét, a fegyelmet és a szorgalmat alapvetően a »túlzásba vitt« tanulói szabadság veszélyezteti. Mintha a »demokratikus iskola«, a »boldog gyerekkor« pedagógiai koncepciója alternatívája lenne az eredményes, a jól tanító iskolának! Való igaz, [...] olyan fegyelem- és szorgalomeszmény »lopakodott be« az iskolába (vagy maradt benne), mely joggal félt a szabadságtól, a demokráciától.” (*Trencsényi*, 2014) Ennek az eszménydeformációnak kidomborítására, és a személyes szabadságvágy „kiirtására” akarta az Osztály műsoraiban dominánssá tenni az önfeláldozó harcoló hazafit, a kommunizmus (kortalanabban szólva a hatalom hű) harcosának genotipusát.

A továbbtanulás szorgalmazása a kor szellemének megfelelően mozgalmi arculatot kapott. Az 1951/52. év beiskolázási feladatairól szóló miniszteri rendelet (1210-B-4/1951. Közoktatási tervezési osztály) a beiskolázást úgy deklarálja, mint „a népgazdaságunk 5 éves tervének része”.⁹ Eszerint a továbbtanulás a középiskolákban és a felsőoktatásban a szülők hazafias kötelessége. Az iskolai fegyelem megszilárdításának alapvető feltétele a terv sikeres megvalósítása. Ehhez széleskörű propagandamunkát kell végezni, teljes mozgósítást a szülők, pedagógusok, tömegszervezetek (DISZ, MNDSZ, szakszervezetek, stb.) körében. A propagandamunka politikai jellegű volt, amelyben érdekeltté akarták tenni a dolgozókat a szaporodó üzem- és termelőegységek megfelelően képzett káderekkel történő ellátására. Pozitívumként meg kell említeni, hogy a lányok továbbtanulására külön súlyt fektettek, és a célintézmények közül minden képzőhely az előző évi hiányos tájékoztatás miatti hátrányok után végül megfelelő népszerűsítéshez jutott. A terv örült mivoltára viszont jellemző, hogy a középiskolába felveendő létszámát egy év alatt duplázni akarták, de ügyelve a „szociális” összetételre, azaz elsősorban a munkás és termelőszövetkezetbe tömörült parasztság gyermekeire számítottak. Mellettük a „néphez hű értelmiség [...] megfelelő számú” férőhelyhez jut. A propaganda két irányba, a szülők és a tanulók felé fejtette ki tevékenységét. Az ezt megelőző tanév során leadott, 1950. május 12–18. közötti adások értékelése¹⁰ kitér arra, hogy az ifjúsági adások mindegyike népszerűsíti a továbbtanulást. Az *Úttörő Híradó* felhívások útján, a *Rádióiskola* hangjátékokkal járul ehhez hozzá, utóbbiban például a *Döntöttem, vegyész leszek*, illetve a *Jóskából mérnök lesz* című műsorokra tér ki az elemzés, változó lelkesedéssel. Az *Úttörő Híradó* magazinműsorból a sablonosság, kívülállás érzete sugárzott, mert mint kifejti: „Sokkal érdekesebbek lennének az Úttörő-Híradó-műsorok, ha nemcsak sematikus módon foglalkoznának a kérdésekkel, hanem köztük járva, az ott tapasztaltakat adnák tovább a hallgatóságnak.” Sándor György külön kitér és beszámol az Osztály éves munkájának értékelése során annak továbbtanulási propagandamunkájáról.¹¹ Kiemeli az *Abbahagyom*

a tanulást című adás dokumentumjáték-jellegét, ahol egy iskolaigazgató, egy asszony, egy repülőtiszt és Gobbi Hilda érvel a továbbtanulás mellett. Az ilyen megoldású műsor nem volt egyedüli. A *Kerekes Jutka mégis egyetemre megy* együtt szólaltatja meg a szakértésigis munkaslányt, a csepeli vasút építésvezetőjét, egy professzort és magát Darvas József oktatási minisztert. Történelmi szembeállításal is próbált a Rádió meggyőzni. Az *Egyetemünk története* felelevenítette az ELTE történetét és taglalta, milyen eséllyel tanulhattak ott a 19. században és a műsor készítésének idején a fiatalok.

Tömegkapcsolatok. Kapcsolat a Hallgatóval és a felettesekkel

A levelezés elindítása 1950-ben – a Rádiókörök és a Tudósítóhálózat

A tervezdálkodási nyomás ellenére a Rádió nem tud attól a tradíciójától és kényszer-érzetétől elszakadni, hogy kapcsolatot teremtsen a hallgatóival. Az Ifjúsági Osztály 1950. évi munkatervének dossziéjában lapul meg az a tervezet is, amely a levelezés beindítását készíti elő.¹² A dokumentumot a hányattatott sorsú Szirmai Ottó készítette elő.¹³ A levelezést és kapcsolattartást szívügyének tekintette, célja volt minden hét keddjén a válaszokat kipostázni. Külsős levélírókat is be akart vonni, először egy ifjúnunkást, valamint egy egyetemistát, indulásként csak tapasztalatszerzés céljából. A reménybeli levélváltások számának növekedésével több külsőt is alkalmazni akart, részükre tiszteltdíjat szánt biztosítani.

Ezen kívül a fiatal Szirmai ún. Rádiókörök felállítását is tervezte. Még az év márciusának végéig öt középiskolában és egyetemen, öt üzemben és öt falusi termelő egységénél akarta ezeket létrehozni. A Rádiókörökben 5–10 fiatal rendszeresen hallgatta az *Ifjúság Hangja* adásait, és hétről hétre megírta véleményét, amelyre vagy a rádióműsorban, vagy levélben választ is kaptak. A Rádiókörök vezetőivel 6–8 hetente személyes találkozót is szerveztek volna, ezen kívül három havonta ankétot is, ahol a Rádiókörök tagjaival közösen kiértékeltek az említett műsorokat. Tervezte azt is, hogy ezeket az ankétokat esetleg élőben közvetítenék. (Ezek megvalósulásáról sajnos nincs információm. Mindenesetre így utólag elég merész ötletnek tűnik, ismerve az államapparátus ideológiai megközelítését a szabadon elhangozható véleménynyilvánításról.)

Ezzel párhuzamosan – vagy talán inkább ezzel szemben – egy másik alternatív javaslat is felmerült. Eszerint az Ifjúsági Osztály nem saját szakállára tartotta volna fent a kapcsolatot az olyan, relatíve független rádióklubokkal, mint a Rádiókörök, hanem a frissen alakult DISZ bevonásával, így biztosítva a korszerű paternalista felügyeletet.¹⁴ A neve is a hidegháborús eszmeiséggel hat: Tudósítóhálózat. A Rádiókörök autonómiája helyett hierarchikus szervezetbe tömörültek így a hallgatók. A hálózat kiépítésére vonatkozóan is a DISZ-re hagyatkoztak a rádiósok. E során „az erre a munkára beállított tudósító fiatal kijelölésekor részletesen megkapja a feladatát”. Mint egy operatív megfigyelő hálózati törzs kiépülésénél a dokumentum kitér arra, hogy „a tudósítóhálózat kiépítésénél figyelembe kell venni, hogy a súlypont az az üzem, szervezet, szocialista szektor, iskola legyen, ahol a legerősebb a reakció támadása”. A szervezeti felépítés biztosította, hogy a hétköznapi élet számos területén állandó visszajelzést nyújtson a DISZ-nek és a Rádiónak: diákvonalon iskolánként, sőt osztályonként kell, hogy legalább egy fő jelentsen. A szervezeti felépítés is nagyobb volumenűbb, mint az az előző koncepcióban lett vázolva. A „mintavétel” helyett itt megynként 20 fő a nagyüzemekben és bányákban, további 15–15 fő pedig az „egyéni szektorban” és a „szocialista szektorban” kerül bevetésre. A levelezés szigorúan folyt, 48 órán belül választ küldtek a tudósítónak, a „fontosabb” levelek másolatát beküldték a DISZ központjába. A tudósító feladata volt, hogy megadott szempontok alapján az Ifjúsági Osztályt tájékoztassa az üzemben, szer-

vezetekben történt eseményekről, szoros kapcsolatot tartson fel a DISZ bizottságokkal, jelentéseit egyeztesse az területileg illetékes DISZ titkárral, valamint az adások kollektív lehallgatását szervezze meg, majd az azt követő vitáról jegyzőkönyvet készítsen és jelentésével küldje be.

Érdekes, és egyelőre magyarázat nélkül marad, ez a hálózat később miért nem vált a DISZ számára fontossá. Sándor György, az osztály vezetője, a korábban már említett titkos ügyiratkezelési dosszié szerzője családottságának ad hangot, mivelhogy „az adások népszerűsítésével és a hallgatás megszervezésével eddig a DISZ-szervezetek jóformán semmit nem törődtek”.¹⁵ A Tudósítóhálózat ekkorra (1951) 37 tudósítóval tart kapcsolatot, „a tudósítók szervezésénél és munkájánál szintén azt tapasztaljuk, hogy a DISZ apparátusa sok helyen nemhogy segítené, de akadályozza a tudósítók munkáját”. Emiatt az affér miatt az Ifjúsági Osztály 1951. szeptember 29-i értekezletén újraalapítja a Tudósítóhálózatot, most már a DISZ megkerülésével.¹⁶ Az új szövetséges az újjáformálódott Úttörő Központ lett.¹⁷ A Rádió rendelkezésére bocsátotta azoknak a fiataloknak adatait, akik közül 20 budapesti és 30 vidéki tanulót később az Osztály kiválaszthatott. A levélírás témája és formája eközben finomodott és kissé veszített operatív jellegéből is, vagy legalábbis nem oly mértékű stratégiai-védelmi szerepet kap: „állandó értesítéseket kérünk a tanulás és az úttörőmunka legfontosabb kérdéseiről”. Ösztönzőként pedig: „mindannyiuk részére díszes, fényképes igazolványt készítünk. Javasoljuk a »Rádiótudósító Gárda« elnevezést.”

A levelezés, annak mozgalmi arculata nélkül is, folyamatosan népszerűbbé vált az iskolások körében. Sándor György 1951-es beszámolója szerint az *Iskolások Rádiója* az 1950. év végi kezdeti 200 helyett 1951-ben már 600 levelet kapott havonta. Az év második felében ez a szám havi 1200–1400 beérkezett levélre emelkedett. A legnépszerűbbek a találós kérdéses, üzenetes műsorok bizonyultak. *Miska bácsi* havonta több mint ezer levelet, az *Okos Mackó* és a *Most légy okos Domokos* havi 200–300-at, a *Fiatalok Zenei Újságja*, valamint a *Vörös Nyakkendő* pedig számos megfejtést kapott. A levelek küldői leginkább a bányavidékeken és kistelepülésen voltak aktívak. Pl. Kisterenye község szinte összes tanulója hallgatta az *Iskolások Rádióját*. Ezzel szemben a legtöbb budapesti iskolában ismeretlenek maradtak a műsorok. (És ez a vidéken ismertség – a fővárosban ismeretlenség alapú megosztás végigkísérte az Osztály több évtizedes egész pályafutását. De ez későbbi cikkeimben lesz csak kifejtve.)

1951 szeptemberére komoly restanciát sikerült felhalmozni a levélre írandó válaszok terén. Sándor György szerint ez 2–3 havi csúszást is okozott a válaszadásban, amelytől az aktualitás-jelleg teljesen semmivé foszlott. A helyzetet nehezítette, hogy a Rádió Ellenőrzési Csoportja felszámoltatta a levelenként 1 forintért választ író külsős levélírók alkalmazását. Rádásul az Ellenőrzési Csoport az Osztály minden dolgozóját ráuszította az elmaradás felszámolására, aminek eredménye persze további felhalmozódás lett.¹⁸ A megírott válaszok többsége ezután így sablonosnak, „szívtelennek” találtatott. Az állandó levelezők száma közben elérte a 800-at, így komoly adminisztrációs újításokat kellett bevezetni. Minden műsor saját levelezői nyilvántartást kapott, a levelezőkről statisztikák készültek. A levélváltásokat összekötegették, a műsorok saját fejléces levélpapírt és borítékot kaptak.

A rendszeres levelezők száma 1952 tavaszára már meghaladta a 6 ezret. Az ez időben írt munkaterv szerint¹⁹ ez a szám a nyári hónapokban is ezer körülire tehető. Ekkorra a rádiósok már hathatós segítséget is kértek a levélíró gyerekektől, adjanak műsorötletet az által, hogy környezetük eseményeit leírják. A legnagyobb levélforgalmat produkáló műsorok sokszor már nem is tudtak válaszolni, inkább egy kis ajándékkal kedveskedtek levelezőjüknek. 1953 márciusára megszervezték az Úttörő Rádió levelezőinek találkozóját. Az előkészületek során a szerkesztők (ekkori nevén lektorok) road-show formájában utaztatták az iskolákhoz a népszerűbb műsorok szereplőit. 1953 végén már évi 40 ezer

levél érkezik, azaz havonta közel 3–3 és fél ezer. Az erről beszámoló feljegyzés már nyugodtam megállapítja, mostanra az adások elnyerték a fiatalok tetszését.²⁰ Az ebben a dokumentumban taglalt szerteágazó kapcsolattartás minden korosztály és műsorcsoporthoz számára sajátos levelezési stílust alakított ki, a műsorcsoporthoz már maguk keresték külön-külön a minél közvetlenebb információcserét hallgatóikkal. Ez tekinthető a műhelyesedés egyik legkomolyabb bizonyítékának is. Az óvodásoknak sugárzott heti három adás során meséket, játékokat, dalokat adtak, és üzeneteket továbbítottak, egyszerű találgató kérdéseket adtak fel fejtörőnek. 250–300 óvoda kapcsolódott be ekkorra a levelezőhálózatba. Az általános iskolások alsó tagozatosainak már említett Miska bácsija tarolt a bélyeg és boríték-piacon a maga több ezres levélforgalmával. Tanácsadó jellegén kívül mint kívánságműsor is helytállt az éltanulóknak, társadalmi munkában domborító fiataloknak lejátszott lemezekkel.

A műsorok jelentős része készül már beküldött ötletek és témák alapján. A kialakult magazinműsor-paletta legfontosabb szereplője az *Úttörő Híradó* és az *Úttörő Sporthíradó*, akinek munkatársai nemcsak az Úttörőszövetség „fülései” alapján, hanem hallgatóik ötleteire is reagálva szállnak ki a helyszínekre riportokat készíteni. Irodalmi jellegű műsorokat a gyerekek kívánságai alapján is szerkesztik. A *Most légy okos Domokos* kimondottan találgató kérdések köré épült. Témáit a biológia, agrotechnika, fizika és kémia területeiről szerzi. Havonta több száz megfejtés érkezett rájuk. A *Fiatalok Zenei Újságja* szintén rejtvényeivel tartotta éberren és aktívan hallgatóit.

Személyes találkozók, iskolalátogatások, ankétok

A hallgatókkal kiépítendő kapcsolatrendszert az Osztály az 1951. szeptemberi egyeztetések után végül négy csoportra osztotta: levelezés, iskolalátogatás, ankétok és pályázatok. A tömegkapcsolatok fejlesztésének célja a műsor színvonalának emelése, és új ötletek beszerzése a műsorkészítéshez.

Az Osztály munkatársai már a kezdetektől rendszeresen felkeresték a vidéki iskolákat. Ez az utazgatás nem csupán egyirányú volt, a levélírók maguk is meglátogatták a Rádiót, vagy a szervezett ankétok és találkozók során –mint a már említett Tudósítói Hálózat működése is kitér erre –, vagy spontán módon. Utóbbira példa, hogy a hallgatók személyesen is meg akarták ismerni Miska bácsit, így vagy magukhoz hívták meg őt, vagy ők utaztak a Stúdiókhöz. A lektorok hetente látogattak meg egy-egy iskolát. A látogatásokat a levelezési csoport statisztikái és az Úttörő Központ állásfoglalása alapján szervezték. Ilyen iskolai tapasztalatokról számol be az az 1951. októberi dokumentum, amelyből kiderül, a rádiósok részére milyen szempontok voltak fontosak.²¹

Ez a feljegyzés öt csoportra bontja a tapasztaltakat: tanulás, fegyelem, mozgalmi (úttörő-) munka, a gyerekek iskolán kívüli elfoglaltsága (társadalmi munka, szórakozás), valamint a kapcsolat az iskola és a Rádió között.²² Nagy sikerként könyveli el, hogy pl. a Bartók Béla úti iskola milyen „eredményeket” ért el a hittanoktatás visszaszorításában. A szülőkkel lezajlott igazgatói megbeszélések nyomán a 600 tanuló közül az előző évi 180 után már csak 6 jár hittanra. A fegyelmezés kérdése áll a dokumentum fókuszában, így a feljegyzés végén szereplő műsorkészítési javaslatok többsége is ezzel foglalkozik. Ezek a műsorötletek korrigáló jellegű pedagógiai állásfoglalást nyújtanak. A fegyelmi kérdésekre megoldást nyújt, azokat nem felgöngyölíti, elemzi, hanem csak „orvoslására” tesz javaslatot. Általános a példamutatás fontosságának hangsúlyozása, a genotípus kidomborítása. Így válhat műsorötletté a lógó társukért elbattyogó, az osztály becsületét mindennél fontosabbnak tartó osztálytársak példája, a szülői munkaközösség által jutalmazott soha-nem-hiányzó pajtás esete, a folyosói felügyeletet gyakorló rendfelelős-brigádok felállítása, vagy a társadalmi munkában nyújtott 19 mázsás gyapotszedési átlag

népszerűsítése, vagy az Építőipari Technikumban a maguk tornatermét felépítő, és saját elektromos rendszerüket kiépítő villanszerelő diákjainak története. A ritkán hallgatottságért a rossz rádióellátottságot teszi a dokumentum felelőssé. Szinte minden esetben személyes rábeszéléssel érik el, hogy a gyermekhallgató érdekelt legyen a műsor meghallgatásában. Levelet várnak tőle, ankétra hívogatják. Viszont meglepő pozitívumot hozó eseményként emeli ki Pápa Relli közös műsorhallgatását a Rózsák téri óvónőképző napközi otthonában. A pocskék minőségű rádiót körbeülő óvodások sokkal jobban értették a recsegő adást, mint az őket figyelő pedagógusok.

Az iskolai fegyelem megbeszélése volt az első 1951. novemberi ankét témája is. Az ankét anyagának előkészítésében szerepet vállalt a Közoktatásügyi Minisztérium, az Úttörő Központ, a Pedagógus Szakszervezet és a DISZ. 150 résztvevőt hívtak meg, összetételükben a harmada pedagógus, 60 fő csapatgárdista és 40 levelező volt. A meghívottak között szerepelt még tábornok, a Rákosi Művek vezetője, az Írószövetség két képviselője és újságírók. Helyszíneként a Köztársasági palotát jelölték ki (a ma ismert Eszterházy-palota Márványtermét), ahol a megbeszélés után műsort kaptak a megjelentek.

Pályázatok

A fiatal hallgatókat az egyik legszélesebb körben motiváló és megmozgató akciók a pályázatok voltak. Az 1950/51-es tanév első felében hirdették meg a *Jó tanulással a békéért* pályázatot, amin több, mint 100 ezer általános iskolás vett részt. Az iskolákban működő első rosta 7 ezer pályaművet engedett tovább a Rádióhoz. Az 50 legjobbnak ítélt pályamunka készítőjét meghívták és díjazták, 800 pályamunka pedig dicséretet kapott. A tanév második felében hirdették meg az *Édes hazánk Magyarország* című pályázatot. Ebben képzeletbeli utat tettek meg a pályázók iskolájuktól a budapesti Szabadság-szoborig. Sándor György beszámolója szerint a pályázók közül több tehetség is felbukkant, így a harmadik pályázatot is kiírták 1951 végén *Mi leszek, ha nagy leszek* címmel. A beadási határidő Sztálin születésnapja lett (december 2.). Műfaji és terjedelem szempontjából szabad kereteket adtak a pályázóknak. Csupán a téma kifejtésének kellett két központi kérdés köré csoportosulnia: miért választja a pályázó pont azt a foglalkozást, illetve hogyan készül már az íráskor arra? 1952 végén hirdették meg a magyarországi Békekongresszus apropóján az *Állunk a vártán* című pályázatot.

Ezek kiírása hasonlóan széleskörű „egyzetetést” kapott, mint az ankétok szervezése. Megbeszélések kezdődtek a Közoktatási Minisztériummal, DISZ-szel, Úttörő Központtal. Ezek a szervek adták a bírálóbizottság tagjait is. A széles propagálást a Rádió saját berkein kívül a *Szabad Nép*, *Szabad Ifjúság*, *Pajtás*, *Úttörő*, *Úttörővezető* és a minisztérium *Köznevelés* című folyóirata biztosította. Az *Úttörők havilapja* más, fontosabb adásokról beharangozót közölt.

Kapcsolat a többi szervevel

A Gyermekrádió rendszeres összeköttetést tartott fenn az Írószövetség Ifjúsági Szakosztályával. Ebből a szakosztályból érkezett a Rádióhoz Ács Kató (többek között a *Miska bácsi üzenetei és lemezesládája* állandó írója volt egészen 1976-ig, számos mese szerzője), Bihari Klára (leginkább munkás- és paraszthőseiről híresült el, velük szembe népszerűtlen értelmiségi karaktereket formált), Gál Zsuzsa (dal- és kórusmű-szövegek fordítója, író, zeneszerzői monográfiák készítője), Gergely Márta (1949-1956 között a *Pajtás*, majd 1956-tól a *Kisdobos* szerkesztője, ifjúsági regényeket írt az úttörőéletéről, központi témája volt a nők helyzete), Fehér Klára (pályafutása elején ifjúsági színművek, mesék,

regények írója), Osváth Zsuzsa (dramaturg, író, újságíró), valamint Mándy Iván. Mándy ezekben az években mint dramaturg dolgozott a Rádióknak, hiszen 1949 és 1957 között nem publikálhatott, addigi lapját, az *Újholdat* beszüntették. Ezért ifjúsági- és gyermekhangjátékokat készített, és mint a Népművelési Intézet munkatársa irodalmi előadásokat tartott mindenhol, ahová csak hívták. Kollégája és sorstársa volt itt Végh György, Deveseri Gábor barátja. 1949 után 1958-ig őt is hallgatásra ítélték, ez után adta ki *Mostoha éveim* című regényes önéletrajzát. A hallgatás előtti utolsó jelentős verseskötete a *Játékos Ifjúság* volt. Mint látható, az utóbbi két megemlített író esetében is, az Ifjúsági Osztály egyik nagy és már-már elfeledett érdeme az is volt, hogy mint egy kriosztát kapszula, biztosította a mellőzött, tiltott szerzők túlélését.

Egy jelentés szerint²³ 1951-ben az említett szakosztálytól a következő témák alapján készültek rádiójátékok és elbeszélések: jó tanulásra ösztönző és úttörő munkára mozgósító írások, ezek közé tartozott Ács Kató *Miska bácsija* is. Antiimperialista és Titó-ellenes anyagok, olyan rémséggel is gazdagítva az irodalmat, mint Konc Károly *Háromszor ciripel a tücsök* című műve, ami a Titó táborában kényszermunkára vitt gyerekek lázadásáról szól, illetve visszatérő témaként a Titó-kémeket hősieken leleplező úttörők hőstörténetei, úgymint Ács Katótól *A Baross fiúk harca*, Sipos Istvántól *A hős*, Pálos Miklóstól a *Bátor kapitányok* című elbeszélés. Hazafiságra nevelő műsornak vélték többek között Ligeti Vilma *A szegedi diák* című összeállítását Rákosi életéről, valamint számos antiklerikális elbeszélést, mint Fehér Tibor: *A püspök úr szerződése*, és Szántó Györgytől *A boszorkány*. Kiegészült a paletta a Szovjetunió megkedveltetését célzó adásokkal. Utóbbiak közé tartozott Ács Kató *A sas és a szegényember* című mesejátéka Sztálin gyermekkoráról.

Az Ifjúsági Könyvkiadóval, a Bábszínházzal és az Ifjúsági Színházzal is szoros együttműködés alakult ki. A kiadó többek között így adhatta ki az először hangjáték vagy elbeszélés formájában sugárzott műsorokat, mint az Ács Katótól már említett Titó-ellenes ifjúsági regényt kissé más címen (*Győznek a Barót-fiúk*), vagy Urbán Ernő *Az ezüst kard* című verses meséjét. Ács Kató bábjátékai közül több is színre került. *Az Egérút* címűt 1950-ben az akkor még Mesebarlang néven működő mai Bábszínház tűzte műsorára, miután 1949-ben a mű megnyerte a Népművelési Minisztérium bábjátékpályázatát.

Az Osztálynak még 1953-ra se sikerült a DISZ-hez közel kerülnie. Nem igazán találtak (vagy talán nem akartak találni) megfelelő műsort, amellyel a 14–18 éves korosztálynak, illetve főiskolás fiatalok felé szólhattak volna. Mint „tehetetlenek” az Oktatási Minisztériumtól kértek elvi segítséget. Ez a problémamegoldás-elodázás azért is volt fontos, mert Nagy Imre július 4-i kormányalapítása sok kérdést vet fel az Osztály további feladatait illetően. Az Elnöki Iratok között megbúvó, már korábban említett 1953-as évi, az Oktatási Minisztériummal fennálló kapcsolatát értékelő feljegyzés finoman fessegetni kezdi azokat a határokat, amik közé a Rákosi-évek beszorították az Osztályt. A már említett túlélőkapszula-jellege magában hordozta azt az energiát, amely alig várta, hogy szétfeszítse a diktatórikusan megszabott kereteket. Viszont a helyzet bizonytalan volt, és ezt csak fokozta, hogy nem sokkal ezelőtt, június 17-én és 18-án a szovjet tankok erődemonstrációja szétveri a berlini munkásfelkelést, majd ezt követően alig 10 nap múlva az MDP KV (Központi Vezetősége) ülésén Rákositól elveszik főtűtkári pozícióját. (Legfőbb patrónusa, Sztálin március 5. óta már nem él.) Az Osztály úgy próbál meg mozgástérhez jutni, hogy közben veszíteni akar kicsit belőle: felkéri az Oktatási Minisztériumot, hogy nevezzen meg olyan kapcsolattartót saját szervezetén belül, aki állandóan referál a leadott (és ez roppant fontos, hogy leadott!) műsorokról. A Rádiókn belüli szervezeti szabályzat eddig ugyanis a három lépcsős lektori rendszerrel mindig előre akart szűrni, azaz adásba már csak a legsűrűbb szűrőn átszűrődő műsor kerülhetett. Hogy ez milyen káoszt okozott, és hogy valójában hogy is működött az a kivitelezhetetlen elképzelés, ami egyébként a tervgazdálkodás ideológiája mögé lett bújtatva, azaz hogy az ún. tizedhetes műsor-

Lassan a rádiós kis csoport, amely 1951. márciusi Ellenőrzési Csoport vizsgálata szerint még csak 20 főből áll, 1953-ra a teljes műsoridő 7 százalékát adja. Ez napi 4–5 műsor, amelyet a két adón szétszétva sugároznak. Ez a műsormennyiség több, mint amennyit az egész ifjúsági sajtó együtt produkál.²⁴ Kapcsolatai egyre kiépültebbek, műsoraik kicsiszolódtak. A felülről diktált kényszer ellenére organikusan együttműködő hallgatósággal bír, észrevételeikre hallgat. A pusztán iskolarádió-jelleget elutasítja: a rádió nem oktatógép. Nézetének igazolására a moszkvai rádió hasonló ifjúságpolitikáját hozza fel, de így végre lehetővé válik számára, hogy műsorai aktuálisak legyenek, a műhelyekre tagolódás elindulhasson. Bizonyítottuk, hogy mint szellemi műhely, milyen potenciálokat mentett át a régi rendszerből, miközben nem fordult szembe nyíltan a diktatúrával. Csetlései-botlásai ellenére valahogy mindig a gyermek maradt figyelmének fókuszában.

készítés valósuljon meg, azt a következő részben kifejtem. Visszatérve az OM felé küldött javaslatokra, az Osztály az „illetékes elvtárs” személyén kívül szakreferenseket és pedagógusokat is kér a Minisztériumtól, mintegy a szakmaiság biztosítékaként. Az adminisztratív együttműködésen, vagyis a megfelelő oktatásirányítási döntésekről, határidőkről szerzett első kézbeli információk megkérésén kívül erőforrás felszabadítást is kérnek. Az OM a már említett hiányzó DISZ-műsor pótlására egy napi 5 perces reggeli adást kért a Rádiótól. Az időkereten kívül viszont, -a 8 órai becsengetés előtti 5 percről van szó-, semmilyen támpontot nem adott az Osztálynak. A műsorkészítők olyan javaslattal is előálltak, hogy a műsorhoz szükséges erőforrásokat a Minisztérium biztosítsa, azok ne az Osztályt terheljék.

Lassan a rádiós kis csoport, amely 1951. márciusi Ellenőrzési Csoport vizsgálata szerint még csak 20 főből áll, 1953-ra a teljes műsoridő 7 százalékát adja. Ez napi 4–5 műsor, amelyet a két adón szétszétva sugároznak. Ez a műsormennyiség több, mint amennyit az egész ifjúsági sajtó együtt produkál.²⁴ Kapcsolatai egyre kiépültebbek, műsoraik kicsiszolódtak. A felülről diktált kényszer ellenére organikusan együttműködő hallgatósággal bír, észrevételeikre hallgat. A pusztán iskolarádió-jelleget elutasítja: a rádió nem oktatógép. Nézetének igazolására a moszkvai rádió hasonló ifjúságpolitikáját hozza fel, de így végre lehetővé válik számára, hogy műsorai aktuálisak legyenek, a műhelyekre tagolódás elindulhasson. Bizonyítottuk, hogy mint szellemi műhely, milyen potenciálokat mentett át a régi rendszerből, miközben nem fordult szembe nyíltan a diktatúrával. Csetlései-botlásai ellenére valahogy mindig a gyermek maradt figyelmének fókuszában.

A következő részben megvizsgáljuk közelebbről az Osztály és a Rádió viszonyát, a rádióbírálatokat, az Agit. Prop. (azaz agitáció és propaganda), valamint a reakció egymásra hatásait és a műsoridő- műsortematikai változásokat, azaz hogyan alakultak ki a később évtizedekig népszerű műsorok, és végül belehallgatunk az Osztály néhány műsorába is.

Irodalomjegyzék

- Golnhofer Erzsébet (2004): *Hazai pedagógiai nézetek, 1945–1949*. Iskolakultúra, Pécs.
- Gräfe, K-H. (1997): Kominform – die Konferenzen 1947 und 1948. *UTOPIE kreativ*, 84. sz. 51–60.
- Jancsák Csaba (2012): *A szegedi szikra: 1956*. MEFESZ Szeged – Belvedere Meridionale, Szeged.
- Marxista fogalomlexikon*. 2014. 05. 15-i megtekintés, <http://marxista.gportal.hu/gindex.php?pg=18174874>
- Papp István (2001–2002): A Nékosz legendája és valósága – A kommunista párt janicsárjai, vagy a nép kollégistái? *Rubicon*, 2001. 10. sz. – 2002. 1. sz.
- Pukánszky Béla és Németh András (é. n.): Neveléstörténet. 2014. 02. 05-i megtekintés, <http://magyarirodalom.elte.hu/nevelestortenet/10.03.html>
- Trencsényi László (2014): Az úttörő szorgalmasan tanul, de nem osztja meg tudását. In: uő: *Impakt faktor. Neveléstudományi tanulmányok 1974–2014*. Fapadoskonyv.hu Kiadó.
- Zsdanov, A. A. (1949): *A művészet és a filozófia kérdéseiről*. Szikra, Budapest.

Jegyzetek

- ¹ Közli: *Iskolakultúra*, 2014. 5. sz. 42–56. o.
- ² *Feljegyzés a Rádió munkatervéről az ifjúság egység gondolatának népszerűsítésére*. 1950. április 12. Magyar Rádió Irattára, Műsorigazgatósági iratok, a szerző saját azonosítója: MIG-028.
- ³ *Feljegyzés. A Rádióhivatal munkaterve az ifjúsági egység gondolatának népszerűsítésére*. 1950. április vége. Magyar Rádió Irattára, a szerző saját azonosítója: KON-106.
- ⁴ *Ifjúsági Osztály. Műsor- és munkaterv*. 1950. Magyar Rádió Irattára. TD-301/42, *Javaslat az Ifjúsági és Gyermekrádió munkatársainak szakmai tanulására*. A szerző saját azonosítója: KON-007.
- ⁵ Kalinin formálisan 1919-től 1946 márciusáig államfői tiszteletet töltött be az élete utolsó három hónapjában valójában is államfőként működött Sztálin mellett. A katyni vérengzés és egyéb, a sztálini terror idején zajló kivégzés engedélyezője. A terror idején ő is áldozat lett: feleségét 1938-ban letartóztatták és 1944-ig internálták.
- ⁶ *A kommunista nevelésről* című könyvből (Szikra, Budapest 1948) a nevelésről alkotott elképzeléseinek cikkeit és a fiataloknak tartott beszédeinek rövidített változatát szerkesztették össze.
- ⁷ *Az Ifjúsági és gyermekosztály munkaterve az 1952/53-as tanévre*. Magyar Rádió Irattára. A szerző saját azonosítója: KON-015
- ⁸ Andrej Zsdanov 1948-as halála után ő felelt a párt-ideológiáért, 1949–51 között a Pravda főszerkesztője.
- ⁹ A dokumentum megtalálható a *Sándor György jelentése az Ifjúsági Osztály munkájáról. 1951.* című TD-266/19 dossziében. Magyar Rádió Irattára, TÜK 1950-51/32. A szerző saját azonosítója: KON-009/3
- ¹⁰ *Műsorértékelés 1950. 05. 12–18.* Magyar Rádió Irattára, a szerző saját azonosítója: MF-006
- ¹¹ *Sándor György jelentése az Ifjúsági Osztály munkájáról. 1951.* Magyar Rádió Irattára, TÜK 1950-51/32, TD-266/19, a szerző saját azonosítója: KON-009/1
- ¹² *Ifjúsági Osztály. Műsor- és munkaterv*. 1950. Magyar Rádió Irattára, TD-301/42: *Ütemterv a levelezés beindítására*. A szerző saját azonosítója: KON-007
- ¹³ Szirmai Ottó ekkor 24 éves volt, a Rádió dramaturgja. 1945-ben belép az MKP-ba. Az 56-os események során az Ifjúsági Forradalmi Csoporton belül működött. A jobb kezére születése óta béna rádióst politikai tevékenysége miatt 1959. január 22-én kivégezték.
- ¹⁴ *Munkaterv a rádió tudósítói hálózat kiépítésére*. 1950. július 26. Magyar Rádió Irattára. A szerző saját azonosítója: KON-061
- ¹⁵ *Sándor György jelentése az Ifjúsági Osztály munkájáról. 1951.* Magyar Rádió Irattára. TÜK 1950–51/32, TD-266/19, a szerző saját azonosítója: KON-009/1
- ¹⁶ *Az Ifjúsági és Gyermekosztály 1951. szeptember 29-én, szombaton d.e. 10 órai kezdettel osztályértekezletet tart. Napirendi pont: Tömegkapcsolataink megbeszélése*. Elnöki Iratok, 1313/If.O., a szerző saját azonosítója: IFJ-009
- ¹⁷ Itt megint utalnom kell Trencsényi Lászlóra, ő idézi a tanulmányában azt a tudósítást, amiben a frissen alakult Úttörőmozgalom bemutatkozik. Az Úttörőmozgalom eredeti kulcsszavaiban mindenhol felbukkant az „ön-” szócska: „A szabad ember öntudatos, ember, tehát aki szabadságra nevel, nevelőmunkája betetőzését az önképzésre, önnévelésre és önfegyelmre bízza.” 1952-re – miután 1951-ben megszűnik mint autonóm mozgalom – már az Úttörőmozgalom biztosítja az iskolafunkciókat. Nem csoda, ha a DISZ után kézenfekvő alternatíva. Hiszen „az úttörőmozgalom az általános iskola mozgalmá” lett.

¹⁸ *Feljegyzés az Ifjúsági- és Gyermekosztály munkájáról.* Ellenőrzési Csoport. 1951. március 17. Magyar Rádió Irattára, TÜK 1950-51/32, TD-266/19, a szerző saját azonosítója: KON-009/2

¹⁹ *Az Ifjúsági és gyermekosztály munkaterve az 1952/53-as tanévre.* A szerző saját azonosítója: KON-015

²⁰ *Feljegyzés a Magyar Rádió Ifjúsági- és Gyermekosztályának munkájáról, javaslatok az Oktatási Minisztérium és a Rádió kapcsolatát illetően.* 1953. Elnöki Iratok. A szerző saját azonosítója: KON-071

²¹ *Iskolai tapasztalatok. X. 22–27.* 1951. A szerző saját azonosítója: POL-013

²² Az elemzett iskolák: a fővárosi Bartók Béla úti, Bokányi Dezső úti és XXI. kerületi Szent István úti általános iskolák, a szegedi Radnóti Miklós gimnázium, a Mátyás téri általános iskola és az Építőipari Technikum.

²³ *Jelentés.* 1952. május 26. Magyar Rádió Irattára, Elnöki iratok, 1834/Ifj.O., a szerző saját azonosítója: PO-008

²⁴ *Feljegyzés a Magyar Rádió Ifjúsági- és Gyermekosztályának munkájáról, javaslatok az Oktatási Minisztérium és a Rádió kapcsolatát illetően.* 1953. Magyar Rádió Irattára, Elnöki Iratok. A szerző saját azonosítója: KON-071

Morva Péter

docens

Hochschule für Musik
und Theater München